

Werk

Titel: Herbarium Amboinense, plurimas conplectens arbores, frutices, herbas, plantas ter...

Jahr: 1743

Kollektion: Zoologica

Werk Id: PPN369546733

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PID=PPN369546733> | LOG_0008

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369546733>

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

Each copy of any part of this document must contain there Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

Binos hujus ligni afferes cum Boeronensi comparavi, illiusque massam observavi multo leviolem, cuncta vero hæc ligna difficillima sunt sectu, nec facile per longitudinem findi possunt; quæ vero melius succedebant in ligno Boeronensi, Mauritianum autem tenuiori constabat substantia his utrisque, sed facile diffiliebat, at melius perdolari poterat.

In Rumphii Appendice hæc addita leguntur.

Postquam descripta arbor in horto meo per viginti septem annos vigerit sine floribus fructibusve, eadem sequenti observavimodo.

Ejus truncus ultra virum crassius erat, cortex cinereus sine nigricantibus maculis, si vero musci ex eo abradebantur, sub iis niger erat. Folia inæqualis erant magnitudinis, quædam enim sex pollices longa, ac vix binos lata, inferius nullis protuberantibus costis donata, ibique flavescencia, ita ut multa minora essent illis, quum arbor junioris esset ætatis, nec amplius erant opposita, sed sine ordine irregulari locata modo, quorum quædam etiam retrorsum erant inflexa, brevibusque pedunculis insidentia. Flores nunquam fuere observati, & in tota arbore bini tantum fructus in conspectum venerunt, qui vix rotundi pruni magnitudinem habebant, ex rotundo quadrangulares, in quatuor obscuros sulcos notati, superius acuminati apice brevi ac duro, hi autem pericarpio plano infidebant sessiles, ex quatuor obtusis apicibus formato, ramulisque quasi incumbebant, exterius pallide virescentes, maculisque nigris notati, intellexi autem sensim lutescere, interius repleti erant carne dura ac flavescente exteriori cortici nexa, Musæ odorem referentes. In horum centro quatuor parva locata erant officula, minora Cytisi seminibus, sed plana.

Cæsi trunci cor vix brachium crassum erat, nec nigrum, sed obscure cinereum, unde concludi potest; arbores hæc in insulis Moluccis in ingentem excrescere crassitiem, antequam cor illud nigrum gerant, ad duorum nempe triumve virorum ulnas, ex ligno autem ipso cognoscere possum Hebenastrum seu Lolin, Ebenum albam, Ternatensesque arbores unas eademque esse species: Extremi vero Ternatensis speciei ramuli in acutum ac firmum desinunt apicem, uti in Varinga.

Tabula Secunda

Ramum exhibet *Ebeni Moluccæ*: ubi Litt. A. folium cum fructu majore exhibet forma.

CAPUT TERTIUM.

Ebenus Alba. Caju Arang Poeti.

Subsequentes species plerumque silvestres sunt, nec pro vera *Ebeno* habendæ. Externa arboris facies cum vera potissimum convenit, *Ebenusque alba* vocatur: Ejus truncus quoque rectus & altus est, sed non adeo crassus, corticemque gerit nigricantem, ex quo viscosus destillat succus, si incidatur, quod in vera *Ebeno* non fit. Ejus folia sine ordine quoque locata sunt, majora, lætè magis virentia & flaccidiora quam in vulgari, in vetustis arboribus rugosa & quodammodo maculata. Ejus fructus floresque raro conspiciuntur, nec conquirere eos huc usque potui, puto tamen similes esse subsequenti speciei: Ejus lignum est album, solidum, & grave, brevibusque striatum nigris lineis instar pectinis, in quibusdam vero locis maculatum est, ac si seta equina conscissa ipsi adspersa essent, in una tamen parte magis quam in altera, nulum porro notabile gerit nigrum cor.

Nomen: Latine *Ebenus Alba* seu *silvestris prima*, Belgice *wilt* of *wit Ebbenhout*. Malaice *Caju Arang Puti*. Boeronenses illud quoque vocant *Aymiten*, uti *Ebenum* vulgare, sed album pro femina habent.

Locus.

met het Boeroneze Ebbenhout vergeleken, en het eerste bevonden merkelyk ligter te zyn dan 't Boeroneze, zynde daar en boven zeer moeyelyk om te zagen, en in de lengte te kloven, 't welk beide gemakkelijker toegaat in 't Boeroneze, maar het Mauritiaansche was fynder van stof, dan deze beide afbrekende, en gemakkelijker onder de sjaaf.

In het Byvoegzel van Rumphius vindt men dit 'er bygedaan.

Na dat de voornoemde boom in myn thuyt 27. jaaren gestaen hadde zonder bloeyzel of vruchten voort te brengen, heb ik hem op 't laatste aldus bevonden.

Den stam was ruym een man dik, de schorse grauw in 't aanzien, zonder zwarte plekken, doch als men het moschagtig vel afschrapte, zo was by daar onder swart. De bladeren waren van ongelyke grootte, sommigen zes duimen lank en schaars twee breed, van onderen zonder uitsteekende ribben en aldaar geelachtig, zo datze merkelyk kleender zyn geworden dan zy aan den jongen boom waren. Zy stonden niet meer in ryen, maar verwerpten zonder ordre, ook sommige agterwaarts gekeert op korte voetjes. Het bloeyzel is niet gezien: Aan den gebeelen boom vont men maar twee vruchten, dezelve waren schaars zo groot als een ronde pruym uit den ronden, wat vierzydig, en met vier donkere voorens afgedeelt, boven op met een kort bart spitsje, en stonden op een plat voetje van vier stompe spitzen gemaakt, zonder steel, digt tegens de ryskens; buyten waarenze bleek-groen met zwarte plekjes, doch ik versta, datze in de ouderdom geel worden, binnen uitgevult met een burt geelagtig vleesch aan de buitenste schil vast, na pissang riekende. In de midden lagen vier kleene korreltjes, kleender dan Catjang en platachtig.

Aan den omgekaptten stam vont men het bert nog geen arm dik, ook het zelve niet swart maar donker-graauw, waar uit men kan afneemen, dat deze boomen in de Moluccos zeer groot moeten worden, eer zy dat zwarte hout krygen, te weten van 2 of 3 mannen omvademens, en aan het hout zelfs kan ik bemerken, dat den Hebenaster of Lolin, wit Ebbenhout, en de Ternataansche boomen van een derley geslagt zyn. De uiterste ryskens van het Ternataanse slag eindigen in een styve spits, gelyk men aan de Varinga ziet.

De tweede Plaat

Vertoont een Tak van het Ternatisehe Ebbenhout, alwaar Lett. A. een blad met een vrugt in grooter gedaante verbeeldt.

III. HOOFDSTUK.

Wit Ebbenhout.

De volgende soorten zyn meest wilt, en voor geen regt Ebbenhout te houden. De uitterlyke gedaante des booms komt met den opregten meest overeen, 't geen men wit Ebbenhout noemt: Den stam is mede regt en hoog, dog zo dik niet, hebbende mede een swartagtige schorse, waar uit een kleverig sap druïpt, als men daar in kapt, het welk het regte Ebbenhout niet en doet. De bladeren staan insgelyks zonder order, zyn grooter, ligt groender, en slapper dan aan 't gemeene, aan de oude boomen wat ruig en gevekt, de vruchten en bloemen ziet men zelden, en ik hebze nog niet konnen bekomen, sustineere egter, datze gelyken die van de volgende soorte: Het hout is wit, digt, en swaar, met korte zwarte linien of kammetjes, hier en daar gespikkelt, als of 'er kleengekapte paards-bairen in gemengt waren, aan de eene plaats meer, aan de anderere min, voorts zonder een merkelyk swart bert.

Naam. In 't Latyn *Ebenus Alba* of *silvestris prima*. In 't Duitsh wilt of wit Ebbenhout: Malaice *Caju Arang Puti*. De Boeronezen noemen 't ook *Aymiten*, gelyk 't gemeene Ebbenhout, dog houden dit witte voor 't wyfken.

Plaats.

Locus. In Boerone crescit tam aliis Ebeni specibus junctum, quam solum in planis saxosisque silvis, sed raro occurrit.

Ufus. Quum melius cædi possit hoc lignum, hinc aliquando a Boeronensibus usurpatur ad postes ædium: Apud nostrates in nullo vel raro est usu, quum hoc lignum, si sit siccum, non elegans admodum est, aliquando vero ad malos minorum navigiorum adhibetur.

In Rumphii Appendice EBENUS ALBA ulterius sequenti describitur modo.

Trunci ramorumque cortex est niger, furculorum vero viridis: Folia ejus sunt solitaria, lateque distant brevibus tortuosisque pediculis insidentia, vulgaris formæ, a quinque ad novem pollices longa, binos cum dimidio & tres digitos lata, superius plana & glabra, inferius costis sinuosis pertexta, quæ in arcus desinunt, sed ab oris parum remotos, in brevem apicem desinentia.

In ramorum summo racemus florifer progerminat sesqui pedem longus, inque majores ramos divisus, plurimum antrorsum erectos. Flores nondum innotuerunt. Fructus sunt solitarii & vagi, ex rotundo plani, magnitudine majorum sclopeti globulorum, superius parvo apice acuminati, qui facile decidunt, inferiore vero sua parte arcte insident pericarpio plano in quatuor apices diviso; Hi maturi ex fusco nigricant, sub fragili vero putamine gleba locata est ex octo officulis composita, paucissima carne obducta: Officula hæc sunt fusca, dura, externa parte rotunda & gibba, interna parte acute desinentia instar semi-plenarum lunarum, quædam instar dimidiarum Lauri baccarum, aliquando vero tantum quinque vel sex justam adquirunt magnitudinem.

Lignum plerumque est album, solidum, & durum, circa cor nigrum, uti in *Lolin.* Boeronenses illud vocant *Camiten Poeti.* h. e. *Ebenum album*; raro autem occurrit.

Ebenum striatum nihil differt a præcedenti, estque tantummodo degeneratum, truncique lignum potissimum albicat, in quibusdam locis nigris striis distinctum, aliquando pars nigra prævalet.

Tabula Tertia

Ramum exhibet *Ebeni alba*, ubi
Litt. A. Racemum ejus *frugiferum* denotat.

OBSERVATIO.

Ebenus alba a *Valent. pag. 223*, memoratur, & in *Tab.* sub No. LXIII proponitur.

Plaats. Het wagt op Boero, zo wel onder andere *Ebbenhout-boomen* gemengt, als alleen in vlakke steenige bosschen, dog men vint het niet veel.

Gebruik. Om dat het wat gemakkelyk te kappen is, zo werd het by de Boeronezen zomtyds gebruikt tot stylen van baare huizen: By de onze is het in geen of weinig gebruik, om dat het hout droog zynde, geen byzondere mooglykheid aan zig heeft; dog zomtyds werd het tot masten van Chialoupen en diergelyke kleene schepen gebruikt.

In het Byvoegzel van Rumphius wert de WITTE EBBENHOUT-BOOM verders op de volgende wyze beschreven.

De schorffe aan den stam en takken is swart, aan de ryskens groen. De bladeren staan enkelt en wat wyt van malkanderen op korte voetjes, die wat gedraayt zyn, van gemeen fatsoen van 5 tot 9 duimen lang, 2 en 3 breed, boven vlak en glat, beneden met bogtige ribben, met bogen aan malkander sluitende, doch wat ver van de randen, en vooren met een korte spits.

Aan het uitterste van de takken komt de bloemtros voort, een en een half voet lank, en in groote takken verdeelt, die meest na voren staan. Het bloeizel is nog onbekent. De vruchten staan wat enkelt ydel, zyn uit den rondem plat, in de grootte van ruim een pistool-kogel met een kort spitsje boven op, welk ligt afvalt, agter zittende digt tegen een vlak bortje in vier spitzen verdeelt. In haar rypheit swart-bruin. Onder een brosse schaal leyt een klomp van 8 zaatkorrels gemaakt, en met zeer weinig vleesch omgeven. Deze korrels zyn bruin, hart, aan de buytense zyde ront en bultig, aan de binnenste scherp toelopende gelyk halve maantjes, zommige ook als halve Bakelaren, en zomtyds zyn 'er maar 5 of 6, derwelke tot perfectie komen.

Het hout is meest wit, massief, en hart, omtrent het hart swart, gelyk aan de *Lolin.* Die van Boero noemen het *Camiten Poeti*, dat is wit Ebbenhout, en is weinig te vinden.

Het gevlamde Ebbenhout verschilt niets van 't voorgaande, maar is slegts een verandering daar van, en het hout van den stam is meest wit, hier en daar met swarte vlammen, en zomtyts is het swarte meest.

De derde Plaat

Vertoont een Tak van het witte Ebbenhout.
Alwaar Litt. A. deszelfs tros met vruchten verbeeldt.

AANMERKING.

Het witte Ebbenhout, wert mede by *Valent. pag. 223*, vermeldt, en op de Plaat onder No. LXIII. voorgesteld.

